

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Історик у військовому строю

Ім'я цієї людини добре відоме у Глухові та за його межами. Олександр Мірошніченко – науковець, музейник, екоактивист і, навіть, дитячий аніматор, нині – військовослужбовець.

З нагоди Дня Збройних сил України, у це свято справжньої мужності, героїзму і відваги, наша розповідь про нього – Олександра Мірошніченка: сучасного воїна, який, розуміючи контекст конфлікту й примножуючи столітні українські військові традиції, з першого дня російсько-української війни взяв до рук зброю.

Відчуття загрози та повномасштабних воєнних дій вразило Олександра до глибини душі, проте формування та гартування його як власне українця й патріота сталося задовго до трагічного 24 лютого 2022 року. Це становлення відбувалося протягом останніх 15-ти років, коли науковий співробітник Національного заповідника «Глухів», аспірант Центру пам'яткознавства Національної академії наук України обрав свій професійний шлях – шлях збереження та примноження української історичної спадщини, й усі сили,

без вихідних і свят, спрямовував на вивчення історії рідного Глухова у першоджерелах та популяризацію її серед дітей, юні і дорослих. Ідучи цією стежкою, завжди усміхнений, креативний Олександр провів тисячі екскурсій, під час яких він легко перетворював сухі факти й дати в захоплюючу подорож у часі. Він закохав у тисячолітній Глухів велику кількість пошукачів минушини з усієї України, адже демонстрував туристам не лише красу центральної частини міста, а й його скромні куточки, що приховують у собі безліч цікавих історій, котрі Сашко майже всі знає.

Такій обізнаності історика сприяло широке коло його наукових інтересів: вивчення історичного регіону – Гетьманщини, зокрема Глухова як гетьманської столиці; вивчення історії Глухова другої половини XIX – початку XX ст.; дослідження некрополістичних пам'яток, а саме старовинних надробків на глухівських кладовищах – Вознесенському, Веригинському, Єврейському. Олександр завжди брав активну участь

у наукових конференціях, круглих столах, ділився з науковою спільнотою новими відкриттями, артефактами, віднайденіми документами. Він має більш ніж 60 статей, опублікованих у збірниках наукових праць з історії України та Сіверщини. Він і зараз, перебуваючи на передовій у лавах ЗСУ, коли є нагода, працює з матеріалами Державного архіву Чернігівської області, наповнюючи інформаційний простір соцмереж якісним істо-

Олександр Мірошніченко – історик-воїн

ричним контентом.

Яскравий, неординарний, талановитий, енергійний Олександр Мірошніченко у мирному житті, крім історії, має й багато інших хобі, які поціновані вдячними земляками та відмічені багаточисленними грамотами, дипломами, відзнаками. Ось лише декілька з них: «Подяка за найдовшу екскурсію (протягом п'яти годин) містом Глуховом», «Диплом учасника народного аматорського театру «Пілігрим» за активну участь у відкритому обласному фестивалі сучасних видів мистецтва Youth Fest», відзнака на телеканалі UA: Перший у соціальному ток-шоу «По-людські», яку він отримав у Києві з нагоди 30-тої річниці Незалежності України.

Проте головні пристрасті Олександра Мірошніченка – це історія старовинного с. Воргол (колишнього Глухівського повіту) та його екоініціативи. Під брендом «Воргол. Фестиваль живої історії» Олександр у співпраці з іншими популяризаторами української ідентичності – істориками, ➡

← громадськими активістами, ековолонтерами, керівництвом Кролевецької територіальної громади – на основі нововиявлених некрополістичних пам'яток (родинного склепу поміщиків Шечкових) запустили та успішно реалізували проєкт з перетворення напівпокинутаго села на туристичний центр з новими локаціями.

Щодо екоініціатив Олександра Мірошніченка у місті в галузі сегрегації побутових відходів, то громадська сортувальня у Поштово-телеграфній конторі (будинку Миклашевських), яку організував наш воїн, допомогла не лише підвищити екологічну свідомість жителів Глухова, а й акумулювати певні кошти. Ці гроші були спрямовані на протияварійні роботи з відновлення крокви, обрешітки та зовнішнього покриття даху пам'ятки «Поштово-телеграфна контора (будинок Миклашевських)», фарбування покрівлі даху пам'ятки архітектури національного значення «Київська брама Глухівських міських укріплень». Екоініціативами Олександра та глухівських активістів зацікавився навіть польський фонд «ВЕРДА». У жовт-

ні 2021 року була підписана угода про наміри щодо співпраці цього фонду з Національним заповідником «Глухів» та громадською організацією «Птаха» для реалізації проєкта «Чистий Глухів».

Уся ця наукова, соціальна, культурна, волонтерська діяльність – це лише вершина айсберга сучасного світу знаного глухівчанина, але існує й багато іншої кропіткої роботи, схованої від суспільства.

Історія життя Олександра Мірошніченка – «читача» минулого через свідчення попередніх поколінь, який взяв до рук зброю, – є прикладом відданості та рішучості й нагадує нам, що справжня магія життя починається в наших думках. Коли наші думки перетворюються на слова, вони набувають реальності та стають основою поведінки. Поведінка формує звички і цінності. Сформовані цінності стають нашим майбутнім. Цінності Олександра Мірошніченка визначили його сучасний шлях патріота, яким від зараз крокує.

Олександр, ми віримо у тебе та світле майбутнє нашої країни, за яке ти воюєш із своїми побратимами. Вітаємо

На фестивалі живої історії «Воргол»

тебе з Днем Збройних сил України й щиро дякуємо тобі за все!

Відновлюємо традиції – зберігаємо культурну спадщину

Неля ПІНЧУК

Екскурсоводка
Національного заповідника
«Глухів»

Українська нація має свої звичаї та традиції, що виробилися протягом багатьох століть та передавалися від покоління до покоління. Звичай, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю.

Повномасштабне російське вторгнення сильно вплинуло на ставлення українців до традиційної культури. Сьогодні, перебуваючи під загрозою знищення, люди шукають пояснення, чому так відбувається, та приходять до висновку, що Росія напала, щоб знищити нашу ідентичність. Тому у відповідь на цей виклик українці повертаються до своєї культурної спадщини, щоб пізнати себе, зберегтися, об'єднатися у один народ. Цьому сприяє мережа закладів культури, де живе дух України.

Національний заповідник «Глухів» активно підтримує такі прагнення. За час дії воєнного стану його співробітниками були проведені різноманітні виховні, просвітницькі, мистецькі, виставкові заходи, майстер-класи тощо, спрямовані на формування у їх учасників особистого світогляду, громадянської позиції, усвідомлення свого місця у суспільстві, тобто на самоідентифікацію. У цьому контексті слід згадати онлайн-виставку «Ужиткова кераміка XIX–XX ст.», онлайн-виставку рушників «Вишита дорога життя», інтелектуально-пізнавальний захід до свята Покрови Пресвятої Богородиці, веселі козацькі розваги до Дня українського козацтва, еко-вечорниці «Хліб. Українські традиції та сьогодення», різдвяно-новорічний цикл «Зимова обрядовість. Перлини народних традицій», святкування Стрігання Господнього

Майстер-клас із виготовлення патріотичної ляльки-мотанки

за народними звичаями, майстер-класи з виготовлення автентичного символу різдвяного свята – дідуха, пасхальної прикраси до Великодня, сувенірної ляльки-оберегу до Дня ЗСУ та ін.

Під час проведення цих заходів відвідувачі дізнаються не лише про історію, традиції та звичаї святкування багатьох релігійних та народних свят, пов'язаних

Еко-вечорниці «Хліб. Українські традиції та сьогодення»

із календарним роком, господарським життям та побутом нашого народу, а й долучаються до своєї святково-обрядової культури, смакуючи традиційні українські страви, співаючи та слухаючи чудові українські пісні, виготовляючи автентичні святкові символи. Крім іншого, заходи унаочнюються давніми артефактами та предметами народного побуту українців із фондової колекції

на його традиціях більш детально.

У цей вечір сільська молодь збиралася в оселі поважної самотньої жінки та веселилася. Дівчата співали, ворожили і разом із господинею готували пісню вечерю із принесених продуктів: вареники, узвар, книші, рибу, капусту, голубці тощо. Хлопці забавлялися іграми, танцями й обов'яз-

ково кусанням калити – великого коржа із білого борошна. Тісто мало бути солодким, з медом. Посередині коржа робився отвір, через який протягували червону стрічку і підвішували калиту високо, щоб парубок міг дістати її тільки тоді, як добре підстрибне.

Відомий етнограф Олекса Воропай у своєму етнографічному нарисі «Звичаї нашого народу» так описує цей обряд:

ський! Куди їдете?

– Їду калиту кусати!

– А я буду по писку писати!

– А я вкушу!

– А я впишу!

Ця суперечка проходить з жартами і сміхом. Існує правило, що Коцюбинський може кусати калиту тільки тоді, коли він «витримає» всі жарти Калитинського і не посміхнеться. Та якщо йому і вдасться витримати всі жарти, то і тоді він калити не вкусить, бо ж тільки він підстрибне, смакається мотузок – і калита летить вгору. Якщо ж Коцюбинський посміхнеться, то Калитинський його по обличчю квачем мазне, і він уже мусить іти геть, бо програв своє право кусати калиту. На його місце стає інший учасник гри, новий «Коцюбинський», а Калитинський зазвичай не міняється протягом усього вечора.

Кінчається тим, що калиту знімають і ділять поміж учасниками гри. При чому дівчатам порції калити роздаються задурно, а хлопці платять гріш дівкам на стрічки за те, що «калиту місили».

Саме так захоплює і колоритно були проведені Андріївські вечорниці у Національному заповіднику «Глу-

Андріївські вечорниці або Калита у Заповіднику

Частування калитою

Національного заповідника «Глухів».

Музейники завжди у творчому пошуку нових цікавих форм проведення автентичних обрядів та традицій. Одними з останніх стали Андріївські вечорниці або Калита – веселі забави, які побутували в Україні і припадають на свято Андрія Первозванного (цьогоріч 30 листопада). І хоча він є святим апостолом у християнстві, обряди та звичаї святкування Калити мають раннє слов'янське коріння. З усього циклу осінніх свят цей день – найцікавіший. Від нього віє чарівною староукраїнською стихією, тому зупинимось

«Біля калити стає вартовий – «Пан Калитинський». Це повинен бути веселий, жартівливий парубок. Він бере в руки квач, вмочений у масну сажу, стає під калитою і запрошує гостя:

– Я, пан Калитинський, прошу пана Коцюбинського калиту кусати!

«Пан Коцюбинський» (ним може бути кожен учасник гри) бере коцюбу (кочергу) поміж ноги, ніби сідає верхи на коня, і їде калиту кусати. Під'їде до вартового і каже:

– Добрий вечір, пане Калитинський!

– Доброго здоров'я, пане Коцюбин-

хів» для учнів 3-А класу Глухівської ЗОШ № 1 (учитель Н.С. Мартиненко) та учнів 10-А класу Глухівської ЗОШ № 2 (учитель Н.М. Овчаренко).

Співробітники Заповідника продовжують нести у світ магію давніх українських традицій та пропагувати серед дітей і юні нашу унікальну культуру. А музейний простір все більше стає невичерпним джерелом інформації та натхнення для молодого покоління, місцем, де молодь може відчувати, наскільки багата та велика є їхня нація, відчувати себе часткою цього великого спадку.

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

РІЗДВЯНІ ТА НОВОРІЧНІ ДНІ У Хрестовоздвиженському трудовому братстві (за спогадами учня Воздвиженської сільськогосподарської школи)

У 1885 році розпочала офіційну діяльність Воздвиженська нижча сільськогосподарська чоловіча школа. Її фундатором був Микола Миколайович Неплюєв – нащадок знаного аристократичного роду. Організувавши чоловічу, а пізніше й жіночу сільськогосподарські школи (з вихованців яких було утворено Трудове братство), Микола Миколайович піклувався не тільки про те, щоб їх випускники були вправними працівниками села, а ще й про відродження морально-духовного стану учнів. Тож для своїх навчальних закладів М. Неплюєв розробив програму, яка поєднувала спеціальну освіту і культурно-естетичне виховання та базувалася на релігійній домінанті. У школах подвижника однаково відповідально підходили як до організації освітнього процесу, так і до влаштування відпочинку учнів. Дні релігійних та світських свят мали чіткий розклад: ранкові молитви, відвідування обідні (на релігійні свята), на якій співав об'єднаний хор, загальні зібрання в будинку попечителя, вечірні читання творів переважно релігійної тематики, вільний час для ігор, співів або танців.

Різдвяні та новорічні дні – особливий період року, насичений святковими клопотами та приємними очікуваннями, був найлюбленішим для вихованців Неплюєвських навчальних закладів. Про традиції святкування, що побутували у Братстві, та про те, чим були зайняті учні у святкові дні, детально розповів один із кращих вихованців Воздвиженської школи Родіон Леляков. Його спогади були опубліковані у книзі М. Неплюєва «Воздвиженская школа – колыбель Трудового братства» (СПб., 1895). Спогади, залишені Р. Леляковим, написані в щоденниковому літературному жанрі й дають можливість читачеві відчувати себе гостем святкових дійств, що проходили у Воздвиженському наприкінці XIX ст.

«Увечері під Різдво ми зібралися, як зазвичай, продовжувати читання, але щойно почали читати, як приїхали з Янполя мати і сестра М. М. (Микола Миколайович Неплюєв). Невдовзі з Глинського монастиря приїхав священник, за яким посиляли навмисне. Ми вже збиралися йти до школи, але М. М. зібрав нас у свою божницю і сказав кілька слів

про те, як ми маємо зустрічати свято Різдва Христового, він казав, щоб ми були бадьорі та веселі, щоб полишили всілякі дрібниці, якщо вони обтяжують нас, і всі разом порадили, бо Господь, люблячи нас, прийшов на землю заради нашого спасіння. Він говорив, що Різдво Христове для нас має особливо важливе і велике значення як взагалі для християн, як для членів Братства Христового й учнів християнської школи, що якби Ісус Христос не прийшов би до нас на землю – ми не мали б ані Братства, ані такої школи, та й самі б ми дуже мало розуміли правду Божу... Він говорив це стисло, обіцяючи завтра в церкві сказати докладніше.

Було вже досить темно, коли в церкві розпочалася всенічна; церква наша вся була залита світлом і заповнена народом – окрім обох шкіл, нашої та жіночої і Братства, – у ній було багато хуторян. Всенічна тривала досить довго, тож із церкви ми повернулися о 8-й годині; на дворі стояла місячна морозна ніч. Школа набула святкового вигляду – коридор був яскраво освітлений, у всіх класних кімнатах також горіли лампи і світла було багато. У їдальні ще заздалегідь прибрали довгий стіл, складений із кількох, поруч поставлених, столів, накрили його чистою скатертиною і поставили гарні кришталеві канделябри із запаленими свічками; цей стіл потім стояв протягом усіх свят.

Незабаром ми зібралися на вечерю, з нами вечеряв М. М., братська сім'я і священник, який приїхав. До речі, скажу, що в нас дотримуються звичаю готувати в цей вечір кутю та узвар. Було вже пізно, коли наша вечеря закінчилася, ми одразу ж зібралися на молитву і через деякий час лягли спати. Колись вечір зазвичай були у домі М. М., де після вечері грали в різні ігри, а потім М. М. пояснював значення прийдешнього свята і були молитви.

Уранці на Різдво встали ми досить рано; починало вже світати, по небу потягнулися бліді смужки, було тихо,

Різдвяна листівка кінця XIX ст. «Колядки»

тепло; загалом день починався дуже гарний, особливо після попередніх морозів. На ранкові молитви ми зібралися ще при лампі; прочитали молитви і наприкінці проспівали тропар свята, потім, привітавши один одного, розійшлися. Незабаром до нас прийшов М. М., і ми його привітали; всі були веселі, багато хто розмовляв між собою; хори нашої та жіночої школи готувалися до обідні. О 9-й годині з дзвіниці пролунав благовіст і ми пішли до церкви. Церква цього дня була зовсім заповнена, всі були у святковому одязі; обідня була дуже урочиста – перед іконами скрізь горіли свічки, церква була яскраво освітлена, все убирання було білим, що надавало загальній картині ще більш урочистого вигляду; хор наш співав. Наприкінці обідні М. М., як учора й обіцяв, вийшов говорити проповідь. Він був одягнений також у білий із золотим галуном стихар. Говорив він дуже докладно про значення пришествя на землю Христа Спасителя, говорив гаряче і переконливо. Із церкви всі ми прямо пішли до М. М. додому. Усіх було дуже багато, так що невелика вітальня була абсолютно заповнена присутніми. Священник відслужив подячний молебень, ми приклалися до хреста і ще раз привітали один одного зі святом.

Обідали також всі ми в будинку М. М. Через усю його їдальню (а це доволі велика кімната) поставили два довгих столи, за якими всі й помістилися; за обідом точилася жвава розмова. Увечері ж зібралися на загальне читання і розділилися на дві частини: старші

разом із М. М. прочитали кілька розділів із його твору «Християнський світогляд», що на той час був ще незакінченим. Маленькі (молодші учні) ж з одним із учителів тут-таки в будинку М. М. в окремій кімнаті читали одну з казок Кота-Мурлики «Базиль Гранжо»...

Після читання влаштували ігри; багато хто просив М. М. зіграти «камаринську», обіцяючи потанцювати, але коли він заграв, танцювати вийшли тільки двоє, та й ті, бачачи, що більше ніхто до них не доєднується, сховалися у загальному натовпі; узагалі, охоче ми танцюємо, тільки коли немає сторонніх глядачів, а тут були рідні М. М., священник і вихованки жіночої школи; бачачи це, М. М. зіграв кілька серйозних п'єс, а сестра його, Ольга Миколаївна, заспівала два вірші Хомякова, покладені М. М. на музику. Музика і спів справили на всіх найвідрадініше враження... Наприкінці вечора прочитали молитви і розійшлися. Другий і третій день Різдва ми провели як звичайну неділю; вранці збиралися до М. М. на бесіди, під час яких він пояснював друге послання апостола Петра, потім були молитви, а ввечері читання та ігри.

Новий рік у нас – одне з найвеселіших зимових свят; зустрічаємо ми його так. Ще заздалегідь до цього часу багато хто готує вірші, розучує п'єси (іноді по кілька), влаштовує репетиції, і 31 грудня ввечері буває довга, весела зустріч Нового року; до цього вечора багато хто повертається з відпустки, бажаючи Новий рік зустріти разом зі своїми друзями.

31 грудня день був дуже похмурим. По небу, вкритому сіруватим туманом, весь час повзли клапти хмар, свистів вітер, і часом навіть починав іти сніг. Зранку всі ходили в лазню, а потім займалися хто чим хотів. Після обіду, зважаючи на те, що ввечері зустрічатимемо Новий рік, багато хто влігся спати і спав до 5-ї години, коли надворі зовсім стемніло і у школі почали запалювати лампи. По дзвіночку всі встали, у школі знову стало шумно і святково: у кімнатах запалили лампи, здійнявся говір, стукіт дверей.

О п'ятій годині всі вже були готові, одягалися у святкове вбрання і рівно о п'ятій пішли до церкви. Вітер, як і раніше, сильно дув із заходу і гнав по небу купи хмар, тож місяць був закритий ними, і на дворі було темно. Всенічна тривала близько 2 годин. Із церкви М. М., священник, усі члени Братства і ми пішли до школи; у школі й вечеряли.

Після вечері через невеликий проміжок часу всі ми пішли в дім до М. М. зустрічати Новий рік...

Маленькі побігли попереду, смію-

чись і перегукуючись у темряві, а старші зібралися позаду купкою і змовилися «щедрувати»; відразу на дорозі вони приготувалися, тобто заспівали кілька куплетів щедрівки. Будинок М. М. був яскраво освітлений і різко виділявся серед навколишньої темряви; всі вікна були залиті світлом і здавалися великими яскравими плямами. З них падали на сніг до самого лісу довгі смуги світла, а за ними рясніли свіжі квіти. Коли ми прийшли до М. М., у будинку його все було вже готово: у їдальні, дуже яскраво освітленій, стояли рядами лави та стільці. Невдовзі сюди прийшли вихованки жіночої школи і вечір розпочався. Почався щедрюваннями, як і завжди. У М. М. запитали заздалегідь, – чи можна пощедрувати? Дозвіл було дано, і на середину кімнати перед публікою вийшла купка товаришів: у купці цій були не тільки співаки; щедрували всі, хто бажав щедрувати. Один задав тон і всі заспівали старовинні вірші. Їх проводили гучними, дружними оплесками; щедрівки ці запозичені з побуту ближніх сіл, де їх співають довгим-довгим наспівуванням, із приспівом після кожної строфи «щедрий вечір, добрий вечір»... Закінчується вона тим, що щедрувальники співають: «Ми ж тобі, пане, не понижаємо, щедрою кутею вітаємо». Іноді щедрували у передпокої, а коли закінчували, хто-небудь із них говорив: «Вечір добрий, несіть пиріг довгий»... Уся публіка сміялася і вибухала оплесками, але все це нітрохи не мало характеру грубого, розгульного: ми збираємося разом як одна одностайна сім'я і зустрічаємо Новий рік із суто родинними веселощами, дружними, щирими, часом навіть галасливими, але такими, що ніколи не перетинають кордонів; веселощі наші – це проста родинна радість.

Щедрувальники пішли у сусідню кімнату, куди зібралися всі декламатори наші та співаки. Вірші змінилися співом; хор вихованок заспівав дві пісні; як мотив, так і слова всім сподобалися. Наприкінці М. М. зіграв кілька п'єс на фортепіано. Дві свічки, поставлені по краях, залили весь кут, у якому воно стоїть, яскравим світлом. М. М. грав з особливим захопленням; звуки музики здіймалися цілими хвилями і тихо завмирили під стелею; М. М. цього разу зіграв одну зі своїх нових п'єс. Усі ми їй дали назву «Земля і Небо»... Мені здається, ми ніколи не розлюбимо її. У кімнаті стало дуже тихо, тільки звуки льються і льються хвилями, розростаючись усе в нові й нові мелодії... Начебто все нові й нові натовпи ангелів співають у блакиті гли-

Різдвяна листівка «Різдво» кінця XIX ст.

бокого неба... Дехто з маленьких сіли біля М. М. і весь час, поки він грав, спостерігали за фортепіанними молоточками, що стрибають під час гри. Закінчивши грати, М. М., сміючись, присоромив їх, що вони так слухають музику.

Було вже кілька хвилин на першу годину. Ми зібралися у вітальню; у ній, на приготованому заздалегідь столику, обставленому квітами, горіло багато свічок, вставлених у кришталеві канделябри, які при цьому яскраво виблискували. Священник відслужив молебень на Новий рік; ми співали; коли молебень закінчився, почалися привітання: всі цілувалися з М. М., священником, учителями і між собою, усім було дуже радісно. М. М. кожному говорив свої добрі побажання, особливо маленьким, – їм він бажав якнайшвидше вступити до Молодшого Братського Гуртка, а наприкінці, прощаючись із нами, побажав усім бути в Новому році здоровими духом, бадьорими і радісними... «Цього дня, – говорив він, – люди бажають одне одному щастя на наступний рік, маючи на увазі під ним багатство, здоров'я, і взагалі всі зручності життя, а ми побажаємо одне одному духовного щастя, віри, натхнення, радості, любові, – це наші багатства, вони невимірно вищі від усяких інших багатств!»...

...Надворі була темна ніч; по небу, як і раніше, повзли чорні уривки

← хмар і затулили собою місяць; у вікнах школи горіли вогні червоними крапками крізь поріділу гушавину лісу. Доріжка до школи наче ожила, – задзвеніли голоси, зазвучала балаканина, незважаючи на те, що було вже пізно, всі були бадьорі й веселі...

Надворі було вже зовсім світло, коли подзвонили вставати, але багато хто ще хотів спати, ніжився, вставав повільно, перекидаючись між собою фразами. Двері в обох спальнях, у яких ми перебу-

вали, були навстіж відчинені, і балачки в одній було ясно чути в іншій...

...Після молитви ми напилися чаю, а потім незабаром задзвонив дзвін до обідні... Як і на Різдво, у церкві все відправлялося дуже урочисто, і М. М. знову читав проповідь, – в цей раз про життя св. Василя Великого, пам'ять якого Церква святкує цього дня, – говорив він дуже докладно й сильно і закінчив словами: «Ми зустрічаємо Новий рік святом пам'яті св. Василя, постараємо-

ся ж його прожити так, як жив св. Василь, станемо добрими й бадьорими проповідниками Євангелія». На нас уся промова справила дуже сильне враження. Обід був у школі, тільки деякі члени Старшого Братського Гуртка обідали у Миколи Миколайовича. А о 4-й годині ми всі пішли до нього на «літературний ранок». У кімнатах його будинку було знову і світло, і затишно, гостей не було, і весь вечір до самої вечері ми провели знову мирно, весело, – по родинному».

Церковно-визвольний рух на Чернігівщині у 1920-х роках

У 2016 р. побачила світ книга дослідника Віктора Моренця «Церковно-визвольний рух на Чернігівщині в 1920-х роках». Цей збірник документів став результатом багаторічних пошуків автора в архівних установах та музеях України. Видання містить архівні документи про діяльність Української автокефальної православної церкви на Чернігівщині у 1920-х роках, спогади Голови ВПЦР Василя Потієнка, маловідомі світліни культових споруд 1920–1930 років, друковані видання української церкви 1921 року. Праця відображає процеси, що відбувались у релігійному середовищі нашого краю у 1920-х роках, та ставлення до неї окупаційного більшовицького режиму.

Подаємо мовою оригіналу уривки з цієї книги, які безпосередньо стосуються церковного життя на теренах колишнього Глухівського повіту.

...Саме у 1920-х роках припиняється родоплеменне царство великоруських пастирів на Чернігівщині. Постала УАПЦ і, як у часи перших християн, її предстоятель – митрополит Василь Липківський – крок за кроком, хата за хатою, село за селом, разом із автором спогадів дияконом Василем Потієнком обійшли цю стародавню українську землю – північну Гетьманщину. Їх проповідь мала надзвичайний успіх. Опір їхній проповіді був воістину юдейським. Чому вистояли? Зокрема й тому, що нації вдалося заховати незнищеним ядро політичної нації – станове козацтво, центр якого у ХХ столітті був на Чернігівщині.

Так, у 1920-х роках це станове козацтво було носієм і модернізації нашого

народного життя, і вузького консерватизму (частина станових козаків пішла за «тихоновцями», adeptами неоімперських церковних структур на чолі з новообраним патріархом Тихоном Бєлавіним). Але на Чернігівщині все-таки жили нащадки тих, хто уклав Зборівську угоду 1649 року. Саме тоді повстали козаки перетворилися у націю. А нація рано чи пізно отримає й Помісну Церкву – це й довела місія УАПЦ.

Все це продовжує заперечувати офіційна історіографія, найбільше – московська. І тут в нагоді статистичні дані самої УАПЦ, які вперше так розлого й деталізовано оприлюднюються у книжці дослідника Віктора Моренця. На землях Чернігівської єпархії колишнього Відомства православного сповідання Російської імперії були цілі повіти, де повністю перемогла місія Помісної Церкви.

«УАПЦ. Глухівська Повітова Церковна Рада жовтня 18 дня 1923 р. Ч. 109 м. Глухів

До Всеукраїнської Православної Церковної Ради Цим сповіщаємо, що на Глухівщині до цього часу українізовані такі парахвії:

- 1) У Глухові Соборно-Троїцька.
- 2) Вознесінська на Білополовці.
- 3) Покрівська на Усовці.
- 4) Різдва Богородиці на Веригині.
- 5) м. Вороніж – Спаса.
- 6) с. Дубовичі – Різдва Богородиці.
- 7) с. Ярославцев – Всіх святих.
- 8) с. Годунівка – Покрівська.
- 9) с. Семенівка – Успіння.
- 10) с. Береза – Успіння.

У скорому часі будуть українізувати декілька парахвій у Глухові і на повіті позаяк рух по всій Глухівщині набирає великий розмір, нема села де б не було організованої української людности, що

до українізації церков.

Голова Ради: (підпис нерозбірливий).

Секретар: диякон (підпис нерозбірливий).

ЦДАВО України, ф. 3984, оп. 1, спр. 449, арк. I.

Спогади Василя Потієнка – голови ВПЦР (1924–1926)

...Релігію з усією її красою і мудрим вченням сприймав цілком, але обрядова сторона, переймана безтями і змісту, трохи бентежила мене: я хотів знати для себе пояснення деяких сакраментальних моментів у богослужіннях, осмислити їх і дійти до необхідності їх. Вплинули на відповіді в цих справах такі моменти:

1) постанова Собору 1921 року спрямована проти кастовості духовництва, за щільний і постійний зв'язок його з народом, з якого вийшло і якому служить, отже не може відриватися від свого ґрунту;

2) постанови Собору також поза виконанням богослужбових обов'язків не виділяти священослужителів зовнішністю і одягом з поміж народу, отже, прийнявши сан, можна залишатися таким же громадським діячем у різних ділянках життя, як і до прийняття сану;

3) Собор надав право священослужителям відроджувати старі українські церковні звичаї та вносити дещо нового в богослужіння, прагнучи того, щоб молитва і служба Божа найбільше доходила до віруючих, отже передати зміст молитви і, може, розтлумачити неясні чи заплутані місця в душі нашої Церкви;

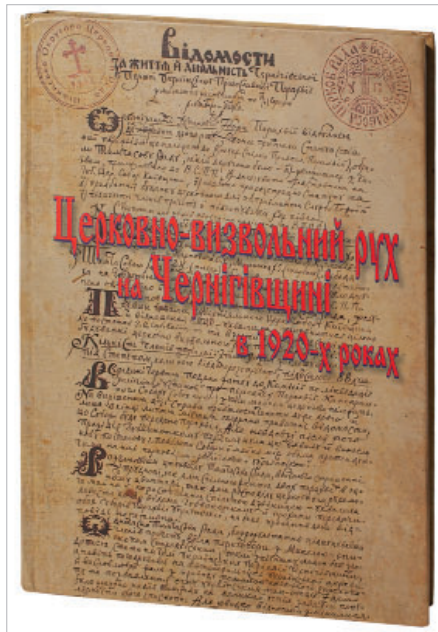
4) в основу своєї священницької роботи поставити красиве, художнє богослужіння і національно-виховну проповідь. Це те, з чим я пішов до священослужіння, те, що розділяло мої вагання у позитивному вирішенні цього питання.

Після першої ж служби я почув добрі відгуки щодо свого голосу і манери триматися. Тим часом придивлявся, запозичав, що вважав за добре, у протодіякона св. Софії Євгена Пивоварчука, і вже на другу неділю служив за другого диякона. Я також усамоковував свою роль, що вже не хотів спішити з хіротонією на священника. До того по-вела мене і доля. 19.6.1922 року м-т Василь звернувся до мене з пропозицією поїхати з ним на Чернігівщину в об'їзд парафій. Сказав, що на той час хтось мене замінить по ВПЦР. Я згодився, і 20.6., тобто через місяць після одержання хіротонії на диякона, був підвищений у протодіякони. Того ж вечора ми виїхали на Чернігівщину. В той же день я кумував у о. Олександра Смичка, ставши хрещеним батьком його п'ятої дочки Наталочки.

Це була перша моя подорож з м-том Липківським, коли я мав змогу пере-свідчитися в колосальному враженні, яке він справляв на народ, і бачити те релігійне піднесення, яке перетворювало цю, як і інші його подорожі в тріумфальний похід.

З Києва ми поїхали до м. Кролевець, а звідти поїхали до Дубович, Глухівського повіту, на храмове свято – «Десята п'ятниця». З нами також їхав прот. Мочарський Іван Денисович, що служив у Миколаївському Соборі на Печерську в Києві; його мав Владика м-т поставити в священники. Приїхали о 4-й год. на квартирі до священника – прот. о. Володимира Петрова. Увечері послужили всенощну. Людей було багато, але я сподівався більшого. Пояснили нам, що у них ніколи не служиться увечері утрєня. Зате другого дня, на саме свято було щось надзвичайне. Дубовичі – це колишнє село, що належало Кочубеям. Там залишилися добрі сади, рештки будівель, навіть напівзруйнований панський будинок і т. д. Церква там була збудована Кочубеєм років сто тому, цегляна, досить простора, з доброю акустикою. Коло церкви – колись була квартира дяка і приміщення церковнопарафіальної школи, тепер там жив священник. Біля церкви – великий просторий майдан, де відбуваються базари. В цей день, за традицією, в Дубовичах був одноденний ярмарок, на який з'їжджалося багато людей з околиць сіл... Після літургії – обходження навколо церкви, тобто серед ярмарку... За трапезою, благословляючи її, Владика м-т сказав відповідне слово, пов'язавши громадсько-добровільну роботу в пожежній команді з громадсько-церковною роботою в церкві, підкреслив ве-

Обкладинка книги Віктора Моренця «Церковно-визвольний рух на Чернігівщині в 1920-х роках»

лике значення громадської ініціативи у відродженні нашої країни. Поруч з м-том сидів Голова Глухівського Повітового Виконкому Куц. Він так був захоплений усім баченим і чути, що страшенно просив м-та зразу з Дубовичів поїхати до Глухова, давав право служити в усіх храмах і українізувати хоч і всі парафії в Глухові і в районі. М-т не подався на таку привабливу пропозицію, сказавши, що для приїзду його до Глухова запросила його громада віруючих, до речі, сказав, що як звернутися до влади глухівські українці, то щоб не чинили їм там перешкод, а тепер він поїхати до Глухова не може, бо не може ламати свого накресленого плану. Скоро ми з тієї трапези пішли до о. Володимира, де зібрались члени Парафіальної Ради і активні парафіяни. Тут не було бучно, але добре, по-селянському. Треба мати на увазі, що о. Володимир Петров – голова Хрестовоздвиженського Братства, закладеного поміщиком Неплюєвим недалеко від Глухова. Це братство мало свій устав, свій чин, на зразок католицьких орденів. Там справді знаходили притулок ті, хто не мав його ніде, і багато чого навчалися в зразковому господарстві братства. Дисципліна в братстві була монашсько-сувора. Це відбивалося на всіх братчиках і вихованцях. Дещо монашеського, скромного і містичного та фанатичного було і у о. Володимира. Він не був українець, але українізація застала його у Дубовичах. Він згодився з усім, приєднався до Української Автокефальної Церкви, і, на честь, йому треба сказати, ніколи не зрадив її. Говорив він по-українському погано, в

українській справі був необізнаний, зате коло нього був чудовий актив з старих і молодих українців на чолі з Компанійцем, членом Собору, що так сказав екзарху Михайлу при його завітаннях на Собор... До Малого Ярославця в'їжджали над вечір у суботу. З кожної хати вийшли господарі і стояли коло воріт з дітьми. Побачивши м-та, низько вклонилися. За селом зустріли хлібом сіллю, оточили підводу м-та і йшли так по селу. М-т також зняв шляпу, дивився своїм орлиним зором і вперед і по боках, і благословляв людей. Поки так доїхали до школи, де у вчителя мав спинитися Владика м-т, то людей назбиралося вже дуже багато. Хор коло школи зустрів м-та співом «Достойно є». Хазяїн-вчитель – хлібом-сіллю. Не витримав старий м-т: звернувся з ганку школи до людей з промовою. Він говорив про велику радість свою і втіху, бачачи, як народ український приходить до національної свідомості, до об'єднання в ім'я кращого життя. І це об'єднання йде на церковному ґрунті. В церкві свій народ знаходить собі і пораду, і втіху, і надію на краще. Багато соблазнів є тепер у світі, багато спокус діявольських, але не треба піддаватися їм, бо як не буде Церкви Української, не буде і волі народньої. Після того закликав всіх до вечірньої молитви і завітав на літургію. Трохи попили чаю у вчителя, довідалися, що в Ярославці була ще з 1905 р. українська громада, яку царська влада розіслала по далеких місцях. При радянській владі була спроба підняти повстання, але люто за те розправилися. Хазяїн наш теж сидів у в'язниці і недавно був випущений. Увечері була всенощна.

Назавтра була літургія. Народу було дуже багато. Церква мурована, старовинна, років з 200, в саду Кочубеїв. Багатою ризниця. Такі новісінькі ризи і стихарі, що я таких ніде не бачив. Але ми довідалися, і це помітно було, що частина людей упереджено ставиться до нас. Помітив це і старий м-т. Тоді зробив розпорядження, що після літургії будемо служити панахиду по всіх раніш померлих родичах. У церкві стояв стогін і ридання: то рідні оплакували недавно порозстрілюваних «За Україну». Люди були насторожені через те, що дехто нашіптував їм, що це знов приїхали «вербувати до України», а потім знову буде лихо. І через те, коли м-т говорив у проповіді про Україну та історію народу нашого, то люди недовірили похитували головами. Слово перед панахидою і сама панахида розтопили всі серця.

Підготувала до друку
Надія Мірошниченко.

Продовження у наступному номері

Таємниця Різдва

Зимова казка під звабливий шепіт снігу на вулицях Парижа, вишукані прикраси на Ріо-де-Жанейро, адвент-календарі для дітей і дорослих у Лондоні, веселощі під чарівний голос Санта-Клауса в Нью-Йорку, барбекю під пальмами при температурі понад 30 градусів за Цель-

сієм у Австралії, різдвяне печиво, прикрашена ялинка у Берліні, колоритні пісні та танці місцевих племен навахо у Нью-Мексико – Різдво відзначають по всьому

Майстер-клас по виготовленню дідуха від Олександра Маслюка

3-А клас Глухівської ЗОШ №1 святкує Різдво

світові неймовірно різноманітно. Попри такі унікальні обряди та культурні особливості святкування Різдва, це свято створює неперервену атмосферу спільності лю-

дей у різних куточках планети.

Сакральність, безліч символів та традицій притаманні й українському Різдву. Надзвичайно багатий комплекс цієї звичаєвості утворювався протягом століть, був пов'язаний із календарним роком, господарським життям, побутом нашого народу та мав захищати людей від впливу злих сил, забезпечувати добробут, щастя сім'ї в наступному році, визначати перспективи на майбутнє.

Напередодні Різдва співробітники Національного заповідника «Глухів» уже другий рік поспіль знайомлять глухівських школярів із культурними скарбами та історією святкування Різдва по-українськи. Пісні, колядування, ігри з елементами народних обрядів, кутя й інші смачні ритуальні страви, автентичний символ Різдва – дідух, виготовлений дітьми власноруч, – такі розваги та творчість сприяли створенню відчуття прийдешнього свята для всіх присутніх.

І хоча Різдво в Україні мандрує у часі, а справжня дата народження Ісуса Христа дотепер нікому невідома, у ці чарівні дні ми всі об'єднані бажанням творити добро, а наші серця наповнюються надією і вірою. Можливо таке єднання та здатність людей всюди нести промені радості іншим – це і є найбільша таємниця Різдва?

ПАМ'ЯТЬ РОДОВОДУ

Ти виший нам на полотні барвистий світ на білім полі, що, ніби в чарівному сні, щасливу пропонує долю.

Не треба чорних кольорів, не треба символів печалі: ти виший сонце угорі, внизу – віночок із конвалій!

Щоб повернуть із забуття безсмертну пам'ять родоходу, могутнє дерево життя, живу історію народу...

Микола Гурець

Художня вишивка Олександра Ковальова

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Надія МІРОШНИЧЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Олександр МІРОШНИЧЕНКО
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО